

# MED41 Římské právo a jeho dědictví v mediteránní oblasti

(římské právo po roce 476 n. l.)

5. přednáška - teze

**Římské právo a církev. Právní úprava církevních a náboženských otázek  
v římském právu**  
**Papež Řehoř I. „Veliký“ – poslední papež antiky a první papež středověku**

**JUDr. Miroslav Frýdek**

©

## **Chronologický přehled**

- Císař Claudius v roce 49 vyhání, pro vzájemné nespory, židy a křesťany z Říma. Nero tento zákaz v roce 54 ruší
  - okolo r. 56 List apoštola Pavla Římanům
  - 303 – 311 pronásledování křesťanů císařem Diokleciánem
  - 313 Edikt milánský (Konstantin Veliký)
  - okolo 400 misie sv. Patrika v Irsku
  - okolo 498 křest Chlodvíka v Remeši
  - 511 lex Salina
  - 529 založen klášter na Monte Cassino Benediktem z Nurie
  - 590 – 604 papež Řehoř I. Veliký
  - 751 pomazání Pipina Krátkého na krále
  - 754 vznik církevního státu
  - 800 korunovace Karla Velikého na císaře v Římě
- 

## **Otázky: víra a právo**

- Jak bylo možné, že mohla skupina prostých rybářů pod vedením tesaře otrást Jeruzalém a přivést jej ke vzpouře?
  - Jak mohla židovská sekta, jejíhož vůdce popravili, vytvořit světovou církev, která je přitažlivá i pro nežidovské obyvatelstvo?
  - Jak lze vysvětlit, že si otrocké křesťanské náboženství i přes konkurenci antických učení a obrovský odpor římského státu získalo příznivce i ve vlivných vrstvách římského občanstva?
  - Jak se západní impérium změnilo na baštu křesťanství a světovou církev?
-

## Od rané církve ke státní církvi

- Proč se římskému státu zdála křesťanská nauka nebezpečná?
- Stasis v obci → hledání viníků
- Raná církev je společenstvím lidí a to podléhá doзору státu
- r. 313 Edikt milánský do vlády Theodosia (347 – 395) → souhra mezi duchovní a světskou mocí
- Křesťanství šlo cestou přesvědčivého učení → navázat na tradici Říma a pak ji od základu změnit
- Křesťanství stálo mezi dvěma proudy židovství a římanství → přiklonit se nebo vytvořit něco nového a jiného?
- Symbol kříže → upomínka vykonávání nespravedlivého trestu versus urážka římského smyslu pro spravedlnost a útok na židovskou zbožnou úctu k právu → utrpení na kříži (druh utrpení, který nabývá smyslu) nepochopí žádný rabín ani římský právník
- Hlavní rozkoly:
  - Míru (spasení) se nadá dosáhnout přesným plněním božích přikázání (židovské pojetí)
  - Míru nelze dosáhnout cestou práva a armády (rozděl a panuj – římské pojetí)
  - Míru se dosáhne tam, kde je člověk připraven snášet vytrpěné bezprávi jako smysluplné (křesťanské pojetí). Zlu se nesmí odporovat, nesmí se trvat na omluvě a satisfakci → utrpením to nekončí, přijde ta „lepší část“ → po kříži přichází vzkříšení těch, kteří nevinně trpěli pro mír světa → tajemství míru a svobody (cílem není zdejší svět).
- Právo se má podrobit nové etice → Ježíš: právo má být nádobou křesťanského milosrdenství a boží milosti. Láska má být vzorem práva
- „Dávejte to, co je císařovo, císaři, a co je Boží, Bohu“
- Neporušujte právo, ale to má nastoupit až opakovaně láska selže.
- Tam, kde láska znovu selhávala, mělo nastoupit právo. Tam, kde se příkaz lásky neplnil, měl být tento příkaz nahrazen právním donucením, které mělo navenek urovnat vztah k bližnímu.
- Kde lidé neuměli odpouštět, měli být právem chráněni před tím, aby se vzájemně zabíjeli.
- Právo je náhradní a nouzový řád pro chybující lidstvo, přesto nebyla o jeho závaznosti žádná pochybnost.

- Ježíšovo a Pavlovo učení hlásalo, že ani nejbezbožnější stát neopravňuje křesťany k neposlušnosti a ani takovému se nesmí klást odpor a zvednout proti němu zbraně.
- List Římanům (zkratka Ř nebo Řím) je součást Nového zákona, jeden z nejvýraznějších a nejzávažnějších listů apoštola Pavla, který určoval celé pozdější dějiny křesťanství. O Pavlově autorství listu se nikdy nepochybovalo. List byl napsán řecky v Korintu nebo v jeho přístavu Kenchrejích. Císař Claudius vypověděl roku 49 židy i křesťany z města Říma kvůli sporům, které mezi nimi vznikly. Jeho nástupce Nero někdy po roce 54 toto rozhodnutí zrušil, nicméně napětí mezi židy a křesťany nezmizelo. Pavel se právě chystá na cestu do Jeruzaléma s výsledky sbírky pro tamní obec a potom se chce poprvé vydat do Říma. List ho má římským křesťanům představit a připravit jeho příchod.

List apoštola Pavla Římanům 13, 1 – 7 Vztah k veřejné moci

*1:Každý ať se podřizuje vládní moci, neboť není moci, leč od Boha. Ty, které jsou, jsou zřízeny od Boha, 2:takže ten, kdo se staví proti vládnoucí moci, vzpírá se Božímu řádu. Kdo se takto vzpírá, přivolává na sebe soud. 3:Vládcové nejsou přece hrozbou tomu, kdo jedná dobře, nýbrž tomu, kdo jedná zle. Chceš, aby ses nemusel bát vládnoucí moci? Jednej dobře, a dostane se ti od ní pochvaly. 4:Vždyť je Božím služebníkem k tvému dobru. Jednáš-li však špatně, máš proč se bát, neboť neneseme meč nadarmo; je Božím služebníkem, vykonavatelem trestu nad tím, kdo činí zlo. 5:Proto je nutno podřizovat se, a to nejen z bázně před trestem, nýbrž i pro svědomí. 6:Proto také platíte daň. Vládcové jsou v Boží službě, když se drží svých úkolů. 7:Dávejte každému, co jste povinni: daň, komu daň; clo, komu clo; úctu, komu úctu; čest, komu čest.*

- Hlavní myšlenka Listu Římanům: právo a stát jakožto zařízení k zajištění míru plní bezprostředně boží víru, ačkoli mohou vystupovat vůči křesťanům i nepřátelsky. I nekřesťanský stát žádá poslušnost, a to i od svých křesťanských občanů.
- Křesťané měli s impériem spolupracovat, neměli impérium ničit, ale zušlechťovat a podporovat v mírovém poslání.
- Hřích = ne-právo
- Milosrdenství, láska a odpuštění platilo pro křesťany a pro vzájemné vztahy, apoštol Pavel jim řekl, aby nechodili ke světským soudům → 1. List korintským

Případ sudičství 6,1-11

*1:Jak to, že se někdo z vás opovažuje, má-li spor s druhým, jít k pohanským soudcům místo k bratrům? 2:Což nevíte, že Boží lid bude soudit svět? Jestliže budete soudit svět, nejste snad schopni rozsuzovat takové maličkosti? 3:Nevíte, že budeme soudit anděly? Tím spíše věci všedního života! 4:Máte-li spory o tyto všední záležitosti, proč se obrácíte k*

*těm, kdo nemají s církví nic společného? 5:K vašemu zahanbení to říkám. Cožpak není mezi vámi nikdo rozumný, kdo by dovedl rozsoudit spor mezi bratřími? 6:Ale bratr se soudí s bratrem, a to před nevěřícími!7:Již to je vaše prohra, že se vůbec mezi sebou soudíte. Proč raději netrpíte křivdu? Proč raději nenesete škodu? 8:Vy však křivdíte a škodíte, a to bratřím! 9:Což nevíte, že nespravedliví nebudou mít účast v Božím království? Nemylte se: Ani smilníci, ani modláři, ani cizoložníci, ani nemravníci, ani zvrácení, 10:ani zloději, ani lakomci, opilci, utrhači, lupiči nebudou mít účast v Božím království. 11:A to jste někteří byli. Dali jste se však obmýt, byli jste posvěceni, byli jste ospravedlněni ve jménu Pána Ježíše Krista a Duchem našeho Boha.*

- Otázky k tomuto textu je nasnadě: jaké asi spory museli mít křesťané, když hledali pomoc u soudců, kteří nebyli křesťany? Šlo o soukromoprávní spory? Šlo o spory o učení?
- 

### **Antické církevní právo**

- Státy nemohou ignorovat menšiny
- Řím byl světovou říší, právním státem s fungující správou, hierarchií úřadů a silným centralismem. V Římě neplatila zásada rovnosti → to vše byly inspirační zdroje
- Původní církevní obce se během dvou generací staly církví úřadů a biskupů.
- Řím byl středem světa, v něm se nacházely i hroby apoštolů (svatých Petra a Pavla). Římský biskup neodvozuje své postavení hlavy církve od ústavy impéria, ale z dosazení Petra na papežský stolec a z apoštolské posloupnosti římských biskupů.
- Církev se nevázala na určitý stát nebo státy → nebyla tedy závislá na jejich ústavách. Vytvářela si vlastní, na státu nezávislý, právní řád.
- Církev se stala hierarchickou strukturou a právní institucí podle římského vzoru.
- Církev se zformovala jako právní církev, která se stala církví právníků → lidé ze světské právní praxe přecházejí do služeb církve a vnášejí do svých funkcí svou právní zkušenost. Ze své světské činnosti věděli, jak konstituovat moc a jak právně upevnit svazky mezi lidmi.
  - Tertullian (160 – 240), Ambrož Milánský (asi 335 - 397), Augustin (354 – 430)
  - Sv. German biskup v Auxerre (asi 316 – 397) – pocházel ze vznešené galorománské rodiny, v Římě studoval jurisprudenci, dosáhl úřadu místodržitele provincie Galie.
- O nebeské hierarchii a O církevní hierarchii → spisy vznikly okolo r. 500 → anonymní autor nazývaný Pseudo-Dionýsus Areopagita.

- Pozemská církev je vytvořena podle vzoru nebeského řádu. Nebe je uspořádáno hierarchicky – jeho vrcholem je svatá Trojice:
 

III, I: *Hierarchie je posvátný řád stupňů, poznání a působnosti. Má vést podle možnosti k podobnosti s Božstvím a v duchu inspirace, pocházející od Boha, v odpovídajícím poměru povznášet k věrnému obrazu Božímu. Bohu vlastní krása je prostá, dobrá, je pramenem vši dokonalosti; je ovšem nepřístupně vzdálená každé bytosti, která je jí cizí, ale chce ze svého jasu dát každému podle jeho důstojnosti a učinit jej dokonalým cestou Božího posvěcené tím, že adepty dokonalosti harmonicky utváří ke své neměnnosti.*“
- I církev tedy musí být pojata hierarchicky Matouš 16: 18. *I jáť pravím tobě, že jsi ty Petr, a na téť skále vzdělám církev svou, a brány pekelné nepřemohou jí. 19. A tobě dám klíče království nebeského. A což bys koli svázal na zemi, budeť svázáno i na nebi; a což bys koli rozvázal na zemi, budeť rozvázáno i na nebi*
- Uspořádání církve a světa je tedy ospravedlněno vyšší účelem. Vše je podobné nebeskému řádu.
- Říšská a státní církev:
  - CJ.1.1 *De summa trinitate et de fide catholica et ut nemo de ea publice contendere audeat.* O nejvyšší Trojjednosti, katolické víře a o tom, že se nikdo nemá odvážit o tom veřejně vést spor
  - CJ.1.1pr.: *Imperatores Gratianus, Valentinianus, Theodosius Cunctos populos, quos clementiae nostrae regit temperamentum, in tali volumus religione versari, quam divinum petrum apostulum tradidisse romanis religio usque ad nunc ab ipso insinuata declarat quamque pontificem damasum sequi claret et petrum alexandriae episcopum virum apostolicae sanctitatis, hoc est ut secundum apostolicam disciplinam evangelicamque doctrinam patris et filii et spiritus sancti unam deitatem sub pari maiestate et sub pia trinitate credamus.* \* grat. valentin. et theodos. aaa. ad pop. urb. constantinop. \* <a 380 d. iii k. mart. thessalonica gratiano v et theodosio aa. conss.> Chceme, aby všechny národy za naší mírné vlády vyznávaly víru, kterou zvěstoval Římanům svatý apoštol Petr, ak to dokazuje náboženství, které nám doposud vyjevil ... totiž abychom podle pokynu apoštola a učení evangelia věřili v jediné božství Otce, Syna i Ducha svatého v jejich svaté trojjednosti a též vznešenosti.
  - CJ.1.1.1. *Imperatores Gratianus, Valentinianus, Theodosius Hanc legem sequentes christianorum catholicorum nomen iubemus amplecti, reliquos vero*

*dementes vesanosque iudicantes haeretici dogmatis infamiam sustinere, divina primum vindicta, post etiam motus nostri, quem ex caelesti arbitrio sumpserimus, ultione plectendos. <a 380 d. iii k. mart. thessalonica gratiano v et theodosio aa. cons.>* Ti, kteří se řídí tímto zákonem, nechť mají jméno katoličtí křesťané, ti ostatní ale, které prohlašujeme za bláhové a pošetilé, budou jako odpadlíci od víry potrestáni bezectností a božím hněvem, a poté podle našeho úsudku, jenž chceme čerpat z nebeského vnuknutí, budou postiženi trestem světským.

- Postavení státu na státní ideologii a závaznost státního kultu pro všechny občany je historická nutnost → stará státní církev je vystřídána novu státní církví.
- Trhlina mezi Východem a Západem má být slepena jednotným státním náboženstvím → problém je v tom, že i křesťané jsou v otázkách víry roztříštěni → zasahuje Konstantin a v roce 325 svolává Nicejský koncil.
- Niceský koncil → tzv. niceské vyznání víry je dodnes pronášeno:

**česky**

**latinsky**

Věřím v jednoho Boha, Otce všemohoucího, Stvořitele nebe i země, všeho viditelného i neviditelného.	Credo in unum Deum, Patrem omnipotentem, factorem caeli et terrae, visibilium omnium et invisibilium.
--	--

Věřím v jednoho Pána Ježíše Krista, jednorozeného Syna Božího, který se zrodil z Otce přede všemi věky:	Et in unum Dominum Iesum Christum, Filium Dei unigenitum, et ex Patre natum ante omnia saecula.
---	---

Bůh z Boha, Světlo ze Světla, Pravý Bůh z Pravého Boha, zrozený, nestvořený, jedné podstaty s Otcem, skrže něhož všechno je stvořeno.	Deum de Deo, Lumen de Lumine, Deum verum de Deo vero, genitum non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt.
---	--

On pro nás lidi a pro naši spásu sestoupil z nebe, skrže Ducha svatého přijal tělo z Marie Panny a stal se člověkem.	Qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit de caelis. Et incarnatus est de Spiritu Sancto ex Maria Virgine, et homo factus est.
---	--

Byl za nás ukřižován, za dnů Pontia Piláta, byl umučen a pohřben. Třetího dne vstal z mrtvých	Crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato, passus et sepultus est, et resurrexit tertia die,
--	--

podle Písma. Vstoupil do nebe, sedí po pravici Otce.	secundum Scripturas, et ascendit in cælum, sedet ad dexteram Patris.
A znovu přijde, ve slávě, soudit živé i mrtvé a jeho království bude bez konce.	Et iterum venturus est cum gloria, iudicare vivos et mortuos, cuius regni non erit finis.
Věřím v Ducha svatého, Pána a Dárce života, který z Otce i Syna vychází, s Otcem i Synem je zároveň uctíván a oslavován a mluvil ústy proroků.	Et in Spiritum Sanctum, Dominum et vivificantem, qui ex Patre ( <u>filioque</u> ) procedit. Qui cum Patre et Filio simul adoratur et conglorificatur qui locutus est per prophetas.
Věřím v jednu svatou, všeobecnou apoštolskou Církev.	Et unam, sanctam, catholicam et apostolicam Ecclesiam.
Vyznávám jeden křest na odpuštění hříchů, očekávám vzkříšení mrtvých a život budoucího věku.	Confiteor unum baptisma in remissionem peccatorum. Et expecto resurrectionem mortuorum, et vitam venturi sæculi.
Amen.	Amen.

- Státní vyznání víry mělo vymežující funkci → odlišuje kacíře od pravověrného a tím i nepřítele od občana.

### **Just. Cod. a víra, Židé, biskupové, klerici a laici**

- CJ.1.9. De Iudaeis et Caelicolis – o Židech a Nebešťanech (o židovských uctívačích nebe)  
CJ.1.9.14pr.: Imperatores Honorius, Theodosius *Nullus tamquam iudaeus, cum sit innocens, obteratur nec eorum ad contumeliam religio qualiscumque perficiat: non passim eorum synagogae vel habitacula concrementur vel perperam sine ulla ratione laedantur, cum alioquin, etiam si sit aliquis sceleribus implicitus, idcirco tamen iudiciorum vigor iurisque publici tutela videtur in medio constituta, ne quisquam sibi ipse permittere valeat ultionem. \* honor. et theodos. aa. philippo pp. \* <a 412 d. viii id. aug. constantinopoli honorio viiii et theodosio v aa. cons.>* Žádný Žid, je-li jinak nevinný, nemá být předmětem opovržení. Nikde nesmějí být páleny nebo jiným způsobem poškozovány synagogy a židovská obydlí .... Ale tak jako my ... pečujeme jen o to nejlepší pro Židy, musíme je na druhé straně varovat před tím, aby snad z pocitu bezpečí

nepropadli zpupnosti a nedopouštěli se ukvapených nepřístojností vůči křesťanským kostelům.

- CJ.1.3.28.2: Imperator Leo *Cum autem vir religiosissimus episcopus huiusmodi pecunias pio relictas arbitrio fuerit consecutus, statim gestis intervenientibus earum quantitatem et tempus quo eas susceperit apud rectorem provinciae publicare debbit.* <a 468 d. xv k. sept. constantinopoli anthemio ii cons.> Když ctihodný biskup vybere obnosy, odkázané ze zbožné vůle, musí pořídit protokol a oznámit co nejdříve správci provincie výši obnosu a dobu jeho přijetí.
- CJ.1.2.14.2: Imperatores Leo, Anthemius *Ea enim, quae ad beatissimae ecclesiae iura pertinent vel posthac forte pervenerint, tamquam ipsam sacrosanctam et religiosam ecclesiam intacta convenit venerabiliter custodiri, ut, sicut ipsa religionis et fidei mater perpetua est, ita eius patrimonium iugiter servetur illaesum.* <a 470 d. constantinopoli iordane et severo conss.> Je totiž přiměřené, aby vše, co patří ke jmění svaté církve nebo co bude jako jmění v budoucnosti získáno, bylo jako ona sama nedotknutelné a s úctou střeženo, aby stejně jako je církev věčnou matkou víry a pravdy, bylo také její jmění provždy pokládáno za nedotknutelné.
- ?? CJ.1.3.35. Chceme, aby žádný z městských úředníků nepřevzal vedle svého zaměstnání ještě úřad biskupa či kněze. ??
- CJ.1.4.9pr.: Imperatores Honorius, Theodosius *Iudices dominicis diebus productos reos e custodia carcerali videant interrogent, ne his humanitas clausis per corruptos carcerum custodes negetur: victualem substantiam non habentibus faciant ministrare libellis duobus aut tribus diurnis vel quot existimaverint commentarienses decretis, quorum sumptibus proficiant alimoniae pauperum: quos ad lavacrum sub fida custodia duci oportet.* \* honor. et theodos. aa. caeciliano pp. \* <a 409 d. viii k. febr. ravennae honorio viii et theodosio iii aa. conss.> Soudcové <biskupští soudcové> necht' si dají každou neděli předvést z vězení zatčené, osobně je vyslechnou a na všechno se jich vyptají, aby zadržení nebyli nelidsky trýzněni hrubostí vězeňského personálu. Chybí-li vězňům potraviny, necht' jim je biskupové opatří, a k tomu at' zahrnou do církevního rozpočtu podle vlastního uvážení 2 – 3 libelly pro každého vězně na den, aby se chudým pomohlo z nouze; vězni necht' jsou rovněž, ovšem pod náležitým dozorem odvedeni do lázně ...
- ??CJ.1.12.3: Pronásledovaným necht' jsou otevřeny chrámy nejvyššího Boha, ochranu jim ovšem nemají poskytnout jen oltáře a vnitřní prostory kostela, sevřené čtyřmi stěnami, ale i nejzazší část pozemku patřícího ke kostelu ..., tak aby vše, co leží mezi samotným



kostelem .... a vchody ..., ať už to jsou byty, domy, zahrady, lázně či sloupové chodby, chránilo uprchlíky právě tak, jakoby se nacházeli v prostorách kostela.??

---

### **Papež Řehoř I. „Veliký“ – poslední papež antiky a první papež středověku**

- Řehoř I. 590 – 604
- Pocházel ze vznešené římské senátorské rodiny
- Stal se prefektem orbis
- Z oblasti světské služby přešel do služeb církve
- Založil 7 klášterů, stal se v jednom z nich mnichem
- 5 let studoval, jako papežův vyslanec, život u dvora v Byzanci
- Po smrti papeže Pelagia II. se stal na 14 let papežem
- V roce 568 a 569 vpadli do Itálie Langobardi, dokonce dobyli Milán a stanuli před Římem
- Papež přejímá světskou moc → převzal péči o vojsko a obranu
- Jako právník a znalec administrativy zavádí reformy → „Pod vládou berly se dobře žije“
- Začíná se označovat jako servus servorum Dei
- Obrací na křesťanství Vizigóty a Langobardy
- Zavádí jednotnou liturgii
- Církev začíná provádět misie na sever
- Odpoutává se od Východu a stává se latinskou církví Západu
- Koupil na trhu s otroky Angličany, pokřtil je a poslal je na misijní cestu domů → tradice
- Státní území, státní lid a státní moc